

Dikcionar dubrovački – leksikografska poslastica bez uzora¹

Maskarimo se i smijemo se svemu ovemu, niti se zato starja'mo!

Kako znati što znači ova rečenica (bez ijednoga talijanizma) ako nemamo gdje provjeriti, a htjeli bismo razumjeti *frančezarije*, prilagodbe Molièreovih djela na dubrovački govor 18. stoljeća?

Ili, pozvani smo kod prijateljice u Dubrovnik i pokušavamo razgovarati s njezinom bakom želeći pomoći u serviranju obroka? Nećemo biti od velike pomoći ne mogemo li na brzinu na mobitelu provjeriti što ona od nas traži:

Danu mi dodaj pjate, žmule, pantarule, nože i ožice da načinim trpezu! I onu pliticu što nam je none regalala, a lijepo ide s napicom. Tavajuo i žmuo idu zdesna, ti uvijek fališ. Kanavac ne donosi na trpezu, on je za komin, ali donesi ručincice.

Točnu i brzu obavijest zasad ne možemo dobiti ni iz tiskanih rječnika.

Dubrovački govor u rječnicima

Premda je dubrovački govor imao važnu ulogu u standardizaciji nacionalnoga jezika, pa je danas kao nematerijalna baština zaštićen pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, vidi 1. sliku, za njega ne postoji pouzdan rječnik koji bi obuhvatio više razdoblja toga govora, koji bi bio utemeljen na korpusu i izrađen prema ozbiljnim leksikografskim načelima.

¹ Ovaj je rad nastao u okviru istraživačkoga projekta *Rječnik dubrovačkoga govora*, koji financira Europska unija – *NextGenerationEU*. Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor, te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Pretraživanje Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske

Upišite traženi pojam HR EN

Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske prikazuje rezultate za nepokretna i nematerijalna kulturna dobra te podatke za javno arhivsko gradivo i javnu knjižničnu građu u skladu s Pravilnikom o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske (NN 19/23). Podatke o ostalim pokretnim kulturnim dobrima, kako o onima pojedinačno zaštićenim tako i o zbimim zaštitama, potrebno je zatražiti putem elektroničke pošte: registar-upiti@min-kulture.hr, Odjel za Registar kulturnih dobara.

Geoportal kulturnih dobara Republike Hrvatske - preglednik na kojemu možete pristupiti prostornim podacima za nepokretna kulturna dobra

Odabrano kulturnih dobara: 0 Prikazuje se 1 od 1 rezultata

Odabrano 5 stupaca Preuzmi rezultate

☐	Rbr	Registarski broj	Naziv kulturnog dobra	Adresa	Vrsta kulturnog dobra	Pravni status
☐	1	Z-5653	Dubrovački govor		Nematerijalna	Zaštićeno kulturno dobro

« 1 »

1. slika: Dubrovački govor u *Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske*

Objavljena je tek nekolicina amaterskih i nepouzdanih glosara koji obuhvaćaju građu iz 20. st., a značajki je izrađen samo *Rječnik dubrovačkoga govora* (Bojanić, Mihajlo; Trivunac, Rastislava. 2002. Srpski dijalektološki zbornik XLIX. Beograd). U njemu se, međutim, ne nalazi velik broj čestih izraza, nije utemeljen na korpusu i uključuje samo govor prve polovice 20. st. Velik je njegov prinos što su natuknice naglašene, i to točno, o čemu svjedoče radovi hrvatskih dijalektologa Orsata Ligorija i Mate Kapovića. Osim toga postoje i aneksni rječnici koje je uz neke svoje dubrovačke jezične monografije izradila autorica ovoga rada: *O starome dubrovačkom govoru – nazbilj. Jezična analiza dubrovačkih franjezarija* iz 2014., *Ja, Krsto Lučin Dubrovčanin, činim ovi testament.* *Jezična analiza dubrovačkih oporuka iz 17. i 18. stoljeća s transkripcijom i rječnikom* iz 2015. te *Libro od svetoga Vlaha. Jezična studija s rječnikom* iz 2016. (posljednja u suautorstvu sa Željkom Jozićem, sve u izdanju Instituta za hrvatski jezik).

Najvažniji rječnik u kojemu je zapisan (tek) dio izraza koji pripadaju dubrovačkomu govoru zasigurno je Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, premda se točni dubrovački naglasci nalaze samo u građi koju je priredio Petar Budmani, a ona čini tek četiri knjige od dvadeset i tri (od natuknice *đavo* do natuknice *Moračice*). Stoga se može reći da se podatak o dubrovačkome naglasku općenito ne može lako provjeriti, katkad i nikako. Osim toga, u Akademijinu je rječniku zabilježen samo leksik visoke dubrovačke književnosti, što znači da su talijanizmi iznimno rijetki.

Projekt *Rječnik dubrovačkoga govora*

Pripreme za rad na projektu Instituta za hrvatski jezik *Rječnik dubrovačkoga govora* umnogome su rasvijetlile uzrok nepostojanja takva rječnika (ne misleći pritom na tehnološku njegovu stranu). Važnost koju je jezik dubrovačke književnosti imao za hrvatski jezik i njegova opsežnost, usto i velika količina tekstova koji ne pripadaju

visokomu književnom stilu, ali su potrebni želimo li prikazati jezičnu sliku širu od one iz visoke književnosti, pobuđuju strahopoštovanje. Poštovanje je ugodan osjećaj koji pridonosi stvarateljskoj snazi, ali je osviješteni strah neugoda koja lako oduzima energiju.

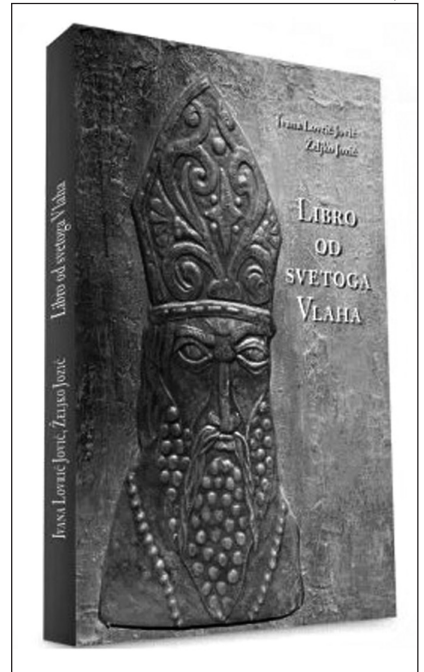
Strah od mogućnosti pogreške u izboru dijelova korpusa, strah od mogućnosti neprecizno obrađene natuknice, strah zbog očekivanja koja su opravdano golema. Pridodamo li još tomu potrebu njegovih govornika za popisom riječi iz pučkoga govora, dakle, iz vernakulara, te želju da se u njemu nađu elementi iz nekoliko njegovih stoljeća, uključujući i najsvježiji njegov presjek, jasno je da je izrada rječnika dubrovačkoga govora nešto čega se ostavlja lako svatko. Ili barem onaj koji razumije što je to pouzdan rječnik.

No, rječnik dubrovačkoga govora neupitno je potreban premnogima. Relevantan je jezikoslovnoj struci, važan je kazališnomu svijetu, žele ga veoma glasno i sami govornici. Čak su i najstariji među njima posljednjih desetljeća pod jakim utjecajem nedubrovačkih elemenata unesenih iz različitih drugih govora koji su zbog geopolitičkih okolnosti prisutni u suvremenome Dubrovniku.

Namijenjenost rječnika svakoj od spomenutih skupina korisnika utječe na njegovu strukturu, ne samo na načela izrade korpusa i uspostave abecedarija nego i na strukturu rječničkoga članka, odnosno, na odluku o tome koji će se podatci u njemu nalaziti. Dakle, veoma je složeno ono od čega u tomu rječniku polazimo (mnogostrukost ostvaraja dubrovačkoga govora), ali i ono čemu njime dolazimo (raznolikost njegovih korisnika).

Odnekud je i od nekoga valjalo započeti taj važan zadatak, a Institut za hrvatski jezik osjetio ga je kao svoju obvezu. Okupivši skupinu koju predvodi autorica ovoga teksta, rad na rječniku Institut je podržao prije nekoliko godina, a od ove ga godine, u okviru institutskih projekata, financira Europska unija – NextGenerationEU (<http://ihjj.hr/projekt/rjecnik-dubrovačkoga-govora/164/>).

Znanstvenička raznovrsnost potvrđena u višegodišnjoj izvrsnosti članova projektne skupine olakšala je zahtjevnost prve faze rada na rječniku. To znači da su dobri temelji postavljeni i da su donesene teške i dalekosežne odluke. Izrada znanstveno utemeljenoga rječnika toga tipa zahtijeva veliku količinu znanja i iskustva, ne samo u području dubrovačkoga govora, već i (e-)leksikografskoga te akcentološkoga, znanja o transkripcijskim metodama i iskustva u njihovoj primjeni, znanja o navikama korisnika

i iskustva u radu s govornicima. Nije nevažna ni nužnost obuzdavanja zanosa jer se donesene odluke moraju sustavno i provesti.

U ovome se trenutku u Institutu dovršava izrada korpusa: cjelovite zbirke podataka iz kojih će se ekscerpirati elementi za rječnik. Zamišljen je kao višežanrovski skup tekstova, a to znači da sadržava jezik različitih funkcionalnih stilova potvrđen od 16. st. do 21. st., dakle, i knjiški (štokavski hrvatski književni) jezik i vernakular. Rječnik je zamišljen kao korpusno utemeljen (engl. *corpus based*), a ne kao korpusom vođen (engl. *corpus driven*) rječnik (<http://ihjj.hr/mreznik/page/pojmovnik/6/>), odnosno kao rječnik pri izradbi kojega obrađivači ne trebaju u obzir uzimati samo korpusne podatke, nego se mogu služiti svim dostupnim izvorima.

Većinu korpusne građe čine jezični spomenici, književni tekstovi, pučke čestitarske pjesme, pučki

idiom stiliziran u dramskome tekstu, poslanička proza, kronike i memoarska proza, administrativno-pravni tekstovi, novinski tekstovi i zvučni zapis govornika.

Najveći se dio korpusa u Institutu do ovoga trenutka digitalizirao (sve osim zvučnih zapisa i rukopisne građe). Nakon završetka četiriju projektnih godina dio takva korpusa bit će ponuđen javnosti, dok za veći dio, zbog ograničenja iz Zakona o autorskome pravu, to neće biti moguće. S obzirom na to da obuhvaća razdoblje od gotovo šest stoljeća dubrovačkoga govora, može ga se smatrati i dijakronijskim.

Stoga možemo reći da se dugo čekanje prvoga rječnika dubrovačkoga govora isplatilo: imat ćemo prvi korpusno utemeljen cjelovit rječnik, ujedno i prvi digitalni rječnik (ponuđen kao portal), prvi rječnik koji predstavlja leksik iz prošlosti i iz sadašnjosti, prvi rječnik koji će na jednome mjestu objediniti elemente potvrđene u tekstovima šarolika žanrovskoga dijapazona. Važna i izdvojena značajka bit će zvučni zapis svake natukničke riječi. Radnoj je skupini bilo teško donijeti odluku o tome, ali potreba za zvukom dubrovačkoga govora ocijenila se važnijom od težine izazova pred kojima će se suradnici na projektu naći.

Tehnološka sastavnica ovoga rječnika jedina je značajka uvjetovana najrecentnijom suvremenosti. Za sve druge njegove vidove nije ni dosad bilo prepreka, pa je velik dio korpusne građe već nekomu mogao poslužiti za izradu rječnika. Naš bi rad bio uvelike olakšan kad bismo u rukama već držali kakav rječnik pučkih pjesama ili onaj dubrovačkih satiričnih novina ili rječnik sveukupne dubrovačke dramske književnosti ili samostalni rječnik dubrovačke visoke književnosti (čija je leksička ukupnost predstavljena u Akademijinu rječniku, ali razasuta u 23 knjige i teško dostupna široj javnosti). Nadalje,

mogla su dosad biti leksikografski obrađena neka značenjska područja te je mogao nastati rječnik iz kulinarskoga područja, rječnik ribarskih i pomorskih dubrovačkih izraza itd. Zbog mnogih praznina u istraživanjima dubrovačkoga govora, tako i u njemu posvećenim rječnicima, zahtjevnost izrade ovoga rječnika golem je i dalekosežan zadatak, a to znači i dugogodišnji.

Nakon završetka projekta rječnik planiramo izrađivati i dalje, a kraj mu se ne može, ali i ne mora odrediti – jer će on biti dugoročno nadogradiv i pretraživ. U jednoj fazi ovoga rastućeg e-rječnika (poslije završetka ovoga projekta) planira se i izdavanje njegove tiskane inačice.

Za ovaj rječnik nismo imali uzora. U svijetu postoje rječnici koji konceptualno izlaze iz strogih rječničarskih zadanosti, ali nije bilo moguće pronaći rječnik nekoga govora koji je u prošlosti bio temelj standardizacije nacionalnoga jezika a da je u njemu sadržana i njegova književna i njegova pučka varijanta. Drugim riječima, ne postoji leksikografski pouzdan rječnik talijanskoga firentinskog govora (koji je s Danteom, Boccacciom i Petrarcom odigrao istu ulogu kao i dubrovački) koji bi opisao leksik književnih velikana iz prošlosti i jezik puka iz prošlosti i iz sadašnjosti. Naravno, korisnik će imati jasan podatak o izvoru svakoga rječničkog primjera.

S obzirom na leksičku šarolikost koju će predstaviti naš će rječnik biti teško precizno i nasloviti. Time ćemo se baviti 2027. godine, a početkom 2028. u njemu će se lako mobitelom moći provjeriti značenje rečenice iz frančezarija:

Našalimo se i nasmijmo sa svim ovim i nemojmo za to brinuti!

Moći će se pomoći i prijateljičinoj baki:

Daj mi dodaj tanjure, čaše, vilice, noževe i žlice da postavim stol! I onu zdjelu što nam je baka darovala, a lijepo se slaže sa stolnjakom. Ubrus i čaša idu zdesna, ti uvijek pogriješiš. Kuhinjsku krpu nemoj donijeti na stol, ona je za kuhinju, ali donesi ubruse!